

Török Péter

**„...én Nagyságod parancsolatja nélkül nem cselekedtem, nem is cselekszem...” –
Adalékok Buday Istvánné Melczer Erzsébet életrajzához***

A szabolcsi hajdúvárosok Rákóczi-szabadságharcban betöltött szerepének feltárására irányuló kutatásaink egyik központi kérdése volt a főkapitányi tisztséget betöltő személyek életútjának rekonstruálása. A két, II. Rákóczi Ferenc által kinevezett hajdúvárosi főkapitány elsősorban a városok katonai szerepvállalását és a közös ügyekhez való hozzájárulást felügyelte, míg a vicekapitányok a mindennapokban felmerülő kérdések megoldásán dolgoztak.¹

A két főkapitány – bölsei Buday István és szemerei Szemere László –² életére vonatkozó források lehetőséget nyújtanak arra, hogy ne csupán a tisztséget viselő közszereplőről, hanem a hétköznapi emberről is kaphassunk egy halvány képet, amelyen a katona mellett álló család is megjelenik.

Dolgozatunkban Buday Istvánné Melczer Erzsébet alakját kívánjuk előtérbe helyezni, a rendelkezésünkre álló források alapján bemutatni egy kuruc tisztségviselő, katona feleségének szabadságharc alatti életét.

A Buday István szerepére irányuló kutatásaink során arra törekedtünk, hogy az egykori Bihar vármegyei alispán hézagossá váló családtörténetének hiányzó elemeit illetően megnyugtató válaszokat találjunk. Az adatok feltárása napjainkban is folyamatban van, az újabb és újabb információk jelentős mértékben árnyalják a szakirodalom és az általunk korábban közölt megállapítások tartalmát.³

Buday István magánéletéről a Rákóczi-szabadságharc lexikona⁴ és a legújabb – a tábornoki kar családi hátterére összpontosító – tanulmány is szűkszavúan tájékoztatja az olvasót.⁵ Csicseri Orosz Borbála és kellemesi Melczer Erzsébet személyében Buday István neve mellé két feleség került, akiktől legalább három, felnőttkort megért gyermeke született. A két fiú nevét ismerjük – Zsigmond és László –, ellenben a leányról csak egy félmondat árulkodik, ami a férjét, Kállay Ferencet említi, mint Buday István veje. Jól látható, hogy a későbbi hajdúvárosi főkapitány élete még tartogat olyan kérdéseket, amelyek tisztázása szükséges a kissé zavaros családi állapotok felgöngyölítéséhez. Azt teljes bizonyossággal kijelenthetjük, hogy Melczer Erzsébet házastársa volt Buday Istvánnak és legalább egy közös gyermekük – a már említett László – született, aki megérte a felnőttkort.

* A tanulmány az NKA Magyar Génius Program Ideiglenes Kollégiuma által támogatott „A berettyóújfalui járás Bihar vármegye egykori történetiségének feldolgozására interdiszciplináris kutatás, tanulmányok, monográfia, konferencia megvalósítására.” című, 650132/00014 azonosító számú pályázat keretében készült.

¹ 1702-ben – az elrendelt conscriptio körül kialakult vita miatt – Désány István lemondott a szabolcsi hét hajdúváros főkapitányi tisztségéről. A szabadságharc kirobbanásáig ezt a pozíciót nem sikerült betölteni, az üresen álló székbe pedig II. Rákóczi Ferenc nevezte ki az általa választott személyt, Buday Istvánt. A tényleges munkamegosztásról, a vicekapitányok szerepéről ld. Török 2021.

² Szemere Lászlóra ld. Török 2018.

³ Buday István pályafutásával, Bihar vármegyei tevékenységével több korábbi publikációinkban foglalkoztunk. Török 2019a., Török 2019b., Török 2019c. 68–110.

⁴ Heckenast–Mészáros 2005. 82.

⁵ Mészáros 2020. 114.

Melczer Erzsébetre vonatkozóan meglehetősen kevés forrással rendelkezünk, ennek ellenére kísérletet teszünk arra, hogy legalább egy vázlatos összefoglalást készítsünk, amely a hézagos adatok alapján is betekintést nyújthat az élettörténetébe.

Nem vagyunk könnyű helyzetben, amikor Buday Istvánnét próbáljuk meg elhelyezni a Melczer családfán. A nagy családtörténeti összefoglaló munkák nem említik a kutatás középpontjában álló hölgyet, nem szolgáltatnak semmifajta kiindulási alapot, amelyen elindulhatna, aki Melczer Erzsébet múltját kívánja feltárni.⁶ A tanulmánykészítő segítségére az apostaghi és pakosi Szemere család családfája siet, amelyen feltűnik a kutatás középpontjában álló Erzsébet.⁷ Ezen közlés alapján Melczer Erzsébet Melczer Lajos és Jármay Katalin gyermekeként látta meg a napvilágot. Anyai nagyszülei szolnoki Jármay András és Paksy Katalin voltak. Az új adatok összevetése az említett családtörténeti munkákkal nem hozott megnyugtató eredményt Melczer Erzsébet származását illetően, sőt, az édesapát, Melczer Lajost, sem találhattuk meg a Melczer családdal foglalkozó lapokon.⁸ A rendelkezésünkre álló adatok közötti ütközést egy levél oldhatja fel, amit krompachi Holló Zsigmond írt Buday Istvánnak.⁹ Ebben Holló – aki a Szepesi Kamara tisztviselője – arra kéri az ekkor bihari alispánként tevékenykedő Budayt, hogy segítsen érvényt szerezni a kamara majdnem egy évvel korábbi beszolgáltatási követelésének, mert Bihar vármegye nem teljesítette a rá kivetett mennyiséget. Esetünkben nem is a levél tartalma lehet érdekes, hanem az a megszólítás, amellyel Holló Budayt illette: kedves sógor uramnak nevezte, ami valamilyen rokoni kapcsolatot enged feltételezni a két férfi között. Itt sietett segítségünkre az egyik családtörténeti munka, amely szerint Holló Zsigmond Paksy Klárát vette feleségül, aki így rokonságba került Buday Istvánnal, mivel a felesége, Melczer Erzsébet anyai nagyanja szintén a Paksy családból származott.¹⁰ A nehezen kibogozható családtörténeti adatok így nyerhetnek értelmet és ezek alapján elfogadhatjuk a korábban említett Szemere család hitelességét, amely szerint Melczer Erzsébet Melczer Lajos és Jármay Katalin gyermeke. Csupán találgatásokba bocsátkozhatnánk a születés helyét és időpontját illetően, a rendelkezésünkre álló adatok alapján egyértelmű választ nem adhatunk ezekre a kérdésekre. Ezen a területen további kutatásokra van szükség, hogy a szakirodalomban megjelenő Melczer család hiátusai kitöltésre kerüljenek. Szintén nehéz helyzetben vagyunk Erzsébet gyermekkorát illetően, illetve akár a házasságkötés időpontjának lehatárolása kapcsán sincs olyan támpontunk, ami megkönnyítené munkánkat. Buday István – a szakirodalom megállapítása szerint – valamikor 1654 körül születhetett, és 1676-ban már, mint tokaji háztulajdonos és szőlőbirtokos tűnik fel a forrásokban. Nem tudhatjuk, hogy mikor kötötte első házasságát csicseri Orosz Borbálával és hány évig tarthatott ez a frigy. Inkább a rendelkezésünkre álló adatokat visszafelé göngyölítve próbálkozhatunk némi behatárolással. Ebben azok a források lehetnek segítségünkre, amelyekben egy fiú is említésre kerül. 1709-ben és 1711 elején is egy-egy levélben bukkan fel a gyermek, aki az édesanyja

⁶ NI VII. 407–410. és Kempelen VII. 145–147.

⁷ Szerdahelyi 1898. 37.

⁸ NI VII. 407–410. és Kempelen VII. 145–147.; Nagy Iván munkájában Paksy Kata férjeként szolnoki Jármay András szerepel. NI IX. 16.; A Jármay család szerint Jármay András felesége Kata, akitől két gyermek, András és Kata, született. Ezen a családfán jelenik meg Melczer Lajos, mint Jármay Kata férje. NI V. 319.

⁹ Holló Zsigmond levele Buday Istvánnak. Debrecen, 1699. január 1. MNL HBML IV.1.b 2. d. Fasc. II. 994/1699.

¹⁰ A krompachi Holló családra: NI V. 133–134.

mellett van, és a szabadságharc vége felé, mint árva jelenik meg az iratokban.¹¹ Ezekből az apró utalásokból arra lehet következtetni, hogy még 1711-ben sem lehetett László nagykorú, független, saját családdal bíró férfi. Ellenben 1713-ban már Károlyi Sándornak írt leveléből az tűnik ki, hogy önálló feladattal megbízott ember, aki jötevőjének köszöni meg a támogatást.¹² Talán ezek a szórványadatok nyújthatnak kiindulási alapot egy munkahipotézis felállításához, amely szerint László valószínűleg az 1690-es évek közepe táján születhetett. Amennyiben ezt a feltételezést elfogadjuk, akkor Melczer Erzsébet születési időpontját esetleg az 1660-as évek végére, az 1670-es évek első felére tehetjük.

Melczer Erzsébet egy komoly tisztséget betöltő, középkorú férfihoz ment feleségül, aki szépen gyarapította vagyonát, nemcsak Tokaj-Hegyalján, hanem Bihar vármegyében is. Az alispánsággal járó állandó utazás és távollét minden bizonnyal megszokottá vált, a hétköznapiok részét képezte, hogy a családfele az év jelentős részében nem tartózkodik otthon.¹³ Ez az állapot Erzsébetet egy talpraesett, jó gondolkodással megáldott nővé edzette, aki önállóan tudott cselekedni, dönteni, ügyeket intézni, amit a szabadságharc ideje alatt sikerült is kamatoztatnia.

Buday István 1701-ben – tizenhárom év után – vonult vissza az alispáni szolgálatból,¹⁴ és a szabadságharc kitöréséig nem rendelkezünk olyan adatokkal, amelyeket a személyéhez köthetnénk. A háttérbe vonuló, közel ötven éves Buday csak a fegyveres ellenállás kibontakozását követően lép újra színre, amikor 1703. július végén Rákóczi táborában csatlakozott a kibontott zászlók alatt gyülekező felkelőkhöz és felajánlotta szolgálatait a későbbi fejedelemnek. Rákóczi azonnal egy fontos feladatot bízott rá: udvari kapitányának nevezte ki. Első tisztségét 1703 októberéig viselte, amikor ebben a pozícióban Vay Ádám váltotta fel. Ezt követően sem kapott kisebb megbízásokat, hiszen a szabolcsi hajdúvárosok főkapitányi tisztje és ezen települések lovasezredének ezredesi címe, illetve

¹¹ „*Én az nagy lábaim fájása miatt immár valamennyire fen vánszorgok, de még csak alig hághatok reájok. Isten őszentfelsége, uram őkegyelme súlyos betegségével is meglátogatott. Nem különben szegény fiam betegségével [...]*” Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztinának. Halábor, 1709. szeptember 18. MNL OL P 398. No. 47214. Halábor település Buday István birtoka, akinek az édesanyja halábori Halábory Roxalone volt. „*Én édes kedves sógor uram életemnek napjait az nagy keserőséggel töltöm, most ismét hallottam némely [...] emberektől, hogy kevés begyaljai szőlőimet elfoglalták az Őfelsége számára, holott én, sem az én árvám Őfelsége ellen nem vétettünk [...]*” Melczer Erzsébet levele Nehéz Bálintnak. Halábor, 1711. március 22. MNL OL G 26 IV.2.a (1711) p. 46–49.

¹² Buday László levele Károlyi Sándornak. Tiszatardos, 1713. április 30. MNL OL P 398. No. 9581.

¹³ Bihar vármegye újjáalakuló közgyűlését 1688. augusztus 30-án, Szentjobbon tartotta, ahol bejelentették Benkovich Ágoston váradi püspöki és főispáni kinevezését, valamint megválasztották a vármegye tisztségviselőit. Buday Istvánt, Baranyi Mihállyal együtt, ekkor választották meg alispánnak. MNL HBML IV.1.a 1. k. fol. 1r–4r.; A teljesség igénye nélkül, csak néhány követjárást emeltünk ki a számtalan távollét közül: Buday István és Fodor György Aspermont-nál jártak követségben. Bihar vármegye közgyűlése. Diószeg, 1689. április 30. MNL HBML IV.1.a 1. k. fol. 11r.; Követségben, szintén Aspermont-nál. Bihar vármegye közgyűlése. Debrecen, 1689. július 27. MNL HBML IV.1.a 1. k. fol. 12v.; Budayt a bécsi udvarba küldik. Bihar vármegye közgyűlése. Bagos, 1690. január 5. MNL HBML IV.1.a 1. k. fol. 19r.; Buday Schiphko commissarius-nál járt. Bihar vármegye közgyűlése. Konyár, 1690. február 23. MNL HBML IV.1.a 1. k. fol. 20r.; Benkovich Ágoston levele Bihar vármegyének. Lelesz, 1693. július 18. MNL HBML IV.1.b Fasc. I. 287/1693; Benkovich Ágoston szerint a pozsonyi diétára Buday Istvánt érdemes küldenie a vármegyének. Benkovich Ágoston levele Bihar vármegyének. Lelesz, 1696. augusztus 9. MNL HBML IV.1.b Fasc. I. 689/1696.; A követi, képviselői feladatokon túl a vármegyei katonai jelenlétét is az alispán szervezte. Az 1697-ben kitörő zavargások, a viszszafoglaló háborúk zűrzavara Bihar vármegyét is katonák kiállítására kötelezte, akiket az alispán vezetett a kijelölt táborokba. Ehhez ld. Benkovich Ágoston levele Bihar vármegyének. Lelesz, 1697. augusztus 13. MNL HBML IV.1.b Fasc. II. 809/1697. és Pálfi János levele Buday Istvánnak. Kismarja, 1697. szeptember 4. MNL HBML IV.1.b Fasc. II. 821/1697.

¹⁴ Bihar vármegye tisztújító közgyűlése. Váradolaszi, 1701. április 7. MNL HBML IV.1.a 1. k. fol. 269r–v.

a kapcsolódó katonai feladatok mind-mind előlépést jelentettek a ranglétrán.¹⁵ Buday István levelei egy folyamatosan úton lévő, néha betegeskedő kuruc tiszt életébe engednek betekintést, aki nagyon kevés időt töltött otthon.¹⁶

A mindennapi élet pedig a házasútra maradt, akinek nem pusztán a saját birtokok felügyelete jutott, hanem a Károlyiakhoz fűződő kapcsolat miatt Barkóczy Krisztina támogatása, segítsége, kinyújtott kezeként ügyeinek intézése is az ő vállára nehezedett. A fennmaradt források alapján megállapítható, hogy mind Buday István, mind a felesége különös tekintettel viseltetett a Károlyiak érdekei iránt. A Károlyi Sándor – aki szintén legtöbb idejét a táborban töltötte – és felesége között zajló levelezésben számos alkalommal felbukkan a Buday családtagok neve. Buday István általában a Szatmár vára körül folyó harcok idején jelenik meg, mint aki készségesen segíti a Károlyi-birtokokat igazgató Barkóczy Krisztinát.¹⁷ Melczer Erzsébet nem csupán szívéllyességből figyelt oda, hanem konkrét megbízásokat hajtott végre, képviselve a Károlyi család érdekeit. Ezek a feladatok lehetnek egyediek,¹⁸ de jól látható, hogy például az építkezésekhez szükséges fa- és vasáru beszerzése, a só értékesítése állandó jelenlétet igényelt Melczer Erzsébettől, aki – igaz, elvárva Barkóczy Krisztina utasításait – sok esetben önálló döntéseket hozott ezekben a kérdésekben. Tokaj és Tiszatardos volt az a két település, ahonnan Buday Istvánné mind a saját, mind a rábízott ügyeket intézte. Tokajban és Tardoson is rendelkeztek házzal, amelyek jó szolgálatot jelentettek a különböző építkezéshez használt alapanyagok tárolásához.¹⁹ Tokajban folytak azok a csere- és hitelügyletek, amelyek a minél hatékonyabb és profitorientáltabb kereskedést segítették. Nem csupán pénzért történt vásárlás, hanem a barterkereskedelem is szerepet kapott, amikor a rendelkezésre álló sót cserélték tokaji borra.²⁰ Olyan esetről is beszámolt Melczer Erzsébet, hogy tisztességes tokaji embereknek hitelbe adott árut, amiért pénzt várt cserébe.²¹ Saját bevallása szerint nem mindenki

¹⁵ Heckenast–Mészáros 2005. 82.

¹⁶ Az állandó tábori létet jól nyomon követhetjük Buday István Károlyi Sándornak írt leveleiből, amelyek a Károlyi család levéltárában maradtak fent.

¹⁷ „Budai Uramra nincs panasza, hozzáam is jó, s az vigyázásba is igen serény, de próbált dolog Kegyelmed előtt, az roszakkeal a jó is szégyent val.” Barkóczy Krisztina levele Károlyi Sándornak. Nagykároly, 1704. május 4. Barkóczy levelek 2011. 48.

¹⁸ Ilyen egyedi eset a nyuszt prémjének kérdése, amely több levélben is felbukkan. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinának. Cegléd, 1705. augusztus 12. Károlyi levelek 1994. 66.; Barkóczy Krisztina levele Károlyi Sándornak. Gelénes, 1705. szeptember 6. Barkóczy levelek 2011. 87.; Barkóczy Krisztina levele Károlyi Sándornak. Olcsva, 1705. szeptember 14. Barkóczy levelek 2011. 88.

¹⁹ Tokaj, Tarcál, Mád, Bénye, Tállya, Zsadány, Olaszi, Csovaj összeírása. 1711. január 13. MNL OL E 156.a Fasc. 58. No. 27.

²⁰ „Én Nagyságod parancsolatjából a sót megnéztem, vasat Nagyságod számára vettem. Háromszáz singet, betével egy sós. Deszkát vettem, száz szálat, ötével egy kósón.” Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztinának. Tiszatardos, 1708. szeptember 22. MNL OL P 398. No. 47212.; „Nagyságod levelét alázatosan vettem az hátra maradt sónak ára iránt való parancsolatját értem. Minden úttal móddal azon vagyok, hogy mentül hamarabb azon hátra maradt pénzt kezembe vehessem. De az kik akkor pénzt ígértek, most borral kínálkoznak, de én Nagyságod híre s parancsolatja nélkül nem cselekedtem.” Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztinának. Hilyó, 1708. december 27. MNL OL P 398. No. 47213.; „Nagyságod parancsolatját alázatosan vettem. Ami a só dolgát illeti: igenis jó szívvel kívánok Nagyságodnak valaminek tudok alázatosan szolgálnom, az mely sókat hitelben kiattam, azon emberséges emberek tokaji borokkal 23 forintokban adni kínálnak, de én Nagyságod parancsolatja nélkül nem cselekedtem nem is cselekszem, hanem az iránt mit parancsoljon Nagyságod, alázatosan elvárom.” Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztinának. Tardos, 1709. május 14. MNL OL P 398. No. 47215.

²¹ Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztinának. Tardos, 1709. május 14. MNL OL P 398. No. 47215.

szerette, mert keményen alkudott vagy tartotta az árat, nem fogadott el semmilyen megállapodást, amely kárt okozhatott a megbízójának vagy saját magának.²² A Barkóczy Krisztínához írt leveleiből kitűnik, hogy a rendet preferálta, a pontos elszámolás híve volt, aki nem szeretett sok pénzt magánál tartani. A tiszteletet minden esetben megadta a rangban felette állónak, még ha ő azt nem is várta el tőle.²³ Jól látható, hogy Melczer Erzsébet egy két lábbal a földön álló, valós helyzet helyesen felmérő nő, aki mind a saját, mind a Károlyi család érdekeit szem előtt tartotta. Gondolhatnánk, hogy ez egy általános familiáris viszony, de a rendelkezésünkre álló források alapján azt feltételezhetjük, ennél egy kicsit többről lehetett szó a két család között. Nemcsak azért, mert Melczer Erzsébet Kassára menet Károlyi Sándorék lányát is meg akarta látogatni,²⁴ hanem a szabadságharc vége felé, amikor Barkóczy Krisztina szükségét szenvedett, Tiszatardoson látták vendégül, átengedve neki mindenüket.²⁵ Természetesen mondhatjuk azt, hogy ez egy megszokott eljárás lehetett, de ezt a fajta előzékenységet, odafigyelést már a harcok kezdetétől nyomon követhetjük, amit akkor is fenntartott a Buday család, amikor már a család fő nem játszott komoly szerepet a szabadságharc történetében.

1710 tele komoly veszteséget hozott Melczer Erzsébetnek: férje, Buday István elhunyt.²⁶ Az özvegyen maradt asszony – aki mellett ott találjuk fiát, Lászlót – kétségbeesetten próbálta menteni a család vagyont, amely komoly veszélybe került, a császári adminisztráció lefoglalta a tokaji birtokokat. Melczer Erzsébet minden követ megmozgatót, hogy birtokaikat visszakapják. Az adminisztráció felé kérelmet fogalmazott meg, amelyben a tokaji házáról és szőlőiről kívánta bebizonyítani, hogy az az ő tulajdona, nem az elhunyt férjéé, és sem ő, sem az árván maradt fia nem tettek semmi rosszat a királlyal szemben.²⁷ Feltehetően a kérések meghallgatásra kerültek, a szabadságharc lezárta követően Károlyi Sándor intézkedett a vitatott kérdések rendezéséről.²⁸ A sokat küzdő asszonyról a legutolsó adatunk 1712-ből származik, amikor az egyik részbirtokáról állított

²² Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztínának. Tiszatardos, 1708. október 7. MNL OL P 398. No. 47211.; „Jóllehet most is némelyek nehezítéssel vannak irántam, mivel már két-két májás árát [...] volt e sónak, de én mind hat-hat májásan attam.” Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztínának. Hilyó, 1708. december 27. MNL OL P 398. No. 47213.

²³ „Nagyságod parancsolatját pénzül hamarabb is várom mitéő legyek.” Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztínának. Tiszatardos, 1708. szeptember 22. MNL OL P 398. No. 47212.; „Jóllehet a javát elbortátké, az kéő sőt én eladtam arról számat adok Nagyságodnak; Tudom, hogy kárt nem fog vallani benne nagyságod; Valamikor Nagyságod e pénzért méltóztatik kiülden, készen találhatik az ezer forint.” Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztínának. Tiszatardos, 1708. október 7. MNL OL P 398. No. 47211.; „Az mi az títulus dolgát illeti: mindenkor megilleti Nagyságodat azon títulus. Azért tovább is continuálom.” Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztínának. Semjén, 1709. február 21. MNL OL P 398. No. 47217.

²⁴ „Bemenvén Kassára a méltóságos kisasszonynak fogok udvarolni.” Melczer Erzsébet levele Barkóczy Krisztínának. Hilyó, 1708. december 27. MNL OL P 398. No. 47213.

²⁵ „Azután csak odaköltözöm, sok okora nézve, míg maradhatok ottan. Ilyen felfordult időbe, ilyen pusztaságba nem szerettem [!] lenni. Másként is, noha minden alkalmosságokat Budai Uramék jobbra nekem engedtek, de csak alkalmatlan.” Barkóczy Krisztina levele Károlyi Sándornak. Tiszatardos, 1710. október 5. Barkóczy levelek 2011. 347.

²⁶ Buday István halálának pontos időpontját nem ismerjük, de behatárolására próbát tehetünk. Buday István 1710. október 14-én még levelet írt, amelyben jelezte, hogy igencsak beteg. Buday István levele Károlyi Sándornak. Ellenben az 1711. januárjában készített összeírásban Melczer Erzsébet már özvegyként szerepel. Ezen adatokból feltételezhetjük, hogy Buday István az említett két időpont között hunyt el. Buday István levele Károlyi Sándornak. Tokaj, 1710. október 14. MNL OL P 396. 1. No. 4099. és Tokaj, Tarcal, Mád, Bénye, Tállya, Zsadány, Olaszi, Csovaj összeírása. 1711. január 13. MNL OL E 156.a Fasc. 58. No. 27.

²⁷ Melczer Erzsébet levele Nehéz Bálintnak. Halábor, 1711. március 22. MNL OL G 26 IV.2.a (1711) p. 46–49.

²⁸ „11. Budai Istvánné Asszonynak restituáltassék az jószágá mindjárt, itt lévén velünk mind maga, s mind fia.” (Memoriale) Károlyi Sándor instrukciója Csajághy Jánosnak és Pongrácz Györgynek. Nagykároly, 1711. május 2. Bánkúti–Mészáros 2012. 1091.

még ki öröklevelét,²⁹ amely a kutatás jelen állása szerint az utolsó irat, ami Melczer Erzsébet életéről tudósít. 1713-ban fia már önállóan munkálkodik, Károlyi Sándor megbízását teljesítve szőlőket és az elvégzett munkákat vizsgálta meg és további szolgálatait ajánlotta fel jótevőjének.³⁰ Majd 1714-ben a pár évvel korábban Tokajban megtelepülő kapucinus rendnek adta át saját telkét – amely a Rákóczi-ház közelében volt –, hogy az épülő rendháznak udvara legyen.³¹ Ezek a lépések, vállalások azt mutatják, hogy László már nem állt édesanyja közvetlen felügyelete, gyámsága alatt, az önálló döntések és a saját vagyon egy független férfihez köthetők. Azt nem tudhatjuk pontosan, hogy ez az atyai örökség Lászlóra eső részét képezte, vagy a Melczer Erzsébet tulajdonában lévő házhoz kapcsolódott, de talán még beszédesebb számunkra a Károlyi Sándornak írt levél, amelyet Tiszatardosról címzett, ahonnan korábban édesanyja intézte a család és a Károlyiak ügyeit. Feltehetően ez a birtok és a tokaji telek is Melczer Erzsébet halálát követően kerülhetett László birtokába, mint örökség.

A rendelkezésünkre álló szűkös forrásadottságok miatt talán nem sikerült egy teljes életutat felrajzolni, de úgy véljük, hogy ezek az elszórt adatok is megengedték egy vázlatos biográfia összeállítását, amely egy kicsit Melczer Erzsébet személyiségére, habitusára is rávilágított. A nyitott kérdések, amelyekhez újabbak csatlakoztak, arra sarkallják a kutatót, hogy munkáját tovább folytassa, hiszen a családtörténet mellett a Rákóczi-szabadságharc mindennapjainak megismerése felé is lépéseket tehetünk. A háború nem pusztán a szemben álló felek fegyveres konfliktusa, amely önmagában, csak a hadtörténet szemszögéből értelmezhető, a hátszág szerepe – amelyben a nők hatalmas munkát végeztek – ugyanolyan súllyal esik a latba, amelynek megismeréséhez az ilyen családtörténeti kutatások vihetnek minket közelebb.

²⁹ Dongó 1902. 122.

³⁰ Buday László levele Károlyi Sándornak. Tiszatardos, 1713. április 30. MNL OL P 398. No. 9581.

³¹ Matolai 1899. 231.

Péter Török

“...I did not act without your Majesty's command, and I will not act...” – Addenda to the biography of Erzsébet Melczer Istvánné Buday's

István Bölsei Buday, the former deputy of Bihar, joined Ferenc Rákóczi II immediately after the outbreak of Rákóczi's War of Independence. The nearly 50-year-old man supported the future prince according to his best talent, and his wife, Erzsébet Melczer, also helped him in this.

The research conducted in connection with Rákóczi's War of Independence focuses more on questions of military, economic and social history. Micro-historical explorations have received more emphasis in recent decades, concentrating on groups and individuals who fell outside the scope of traditional research models. With the help of such an in-depth analysis focusing on one person, we aim to bring the wife, mother, family member behind the soldier closer to the reader.

Források

Levéltári források

MNL HBML	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
IV.1.a	Bihar Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek.
IV.1.b	Bihar Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok.
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
E 156.a	Magyar kincstári levéltárak. Magyar Kamara Archivuma. Összeírások. Urbaria et conscriptiones. Registrata.
G 26 IV.2.a	A Thököly- és a Rákóczi szabadságharcok levéltárai. Rákóczi-szabadságharc levéltára. Kérvények. levelek. jegyzékek. Levelek, tisztázatok.
P 396	Magánlevéltárak. Károlyi-levéltár. Károlyi család nemzetségi levéltára. Károlyi család. 1. Acta publica.
P 398	Magánlevéltárak. Károlyi-levéltár. Károlyi család nemzetségi levéltára. Károlyi család. Missiles.

A Károlyi levéltár Missiles anyaga digitális adathordozón elérhető: Acta Rákócziana – A Károlyi levéltár Rákóczi-kori iratai. (Szerk.: Laczlavik György. Készítették: Avar Anton, Laczlavik György, Mészáros Kálmán. A mustrakönyveket feldolgozta: Mészáros Kálmán. Fotók: Czikkelyné Nagy Erika.) DVD-ROM. Bp., 2011.

Nyomtatásban megjelent források

Barkóczy levelek 2011.	Barkóczy Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz. Első kötet (1698–1711). Közreadják: Fogarassy Zoltán, Kovács Ágnes. Debrecen, 2011.
Bánkúti–Mészáros 2012.	Bánkúti Imre, Mészáros Kálmán: Már nem háború, de még nem béke. Iratok a Rákóczi-szabadságharc végnapjainak történetéhez (1711. május–június). In: Hadtörténelmi Közlemények, 125. (2012) 1087–1137.
Dongó 1902.	Dongó Gy. Géza: Bocskay-irományok (XIV. közlemény). In: Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez, 8. (1902) 4. sz. 121–122.

- Károlyi levelek 1994. Károlyi Sándor levelei feleségéhez (1704–1724). I. kötet. Közreadják: Csobó Péter, Fejes Judit, Kovács Ágnes, Kovács Zoltán, Restás Attila, Szabó Zsolt, Wiedemann Krisztina. Debrecen, 1994.
- Matolai 1899. Zemplén-vármegye politikai és helyrajzi ösmertetése. (43. folytatás.) Ford.: Matolai Etele. In: Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez, 5. (1899) 8. sz. 230–232.
- Szerdahelyi 1898. Az apostaghi és pakosi Szemere-család nemzedék-rendje. (A Szerdahelyi-család levelesládájából.) Közli: Szerdahelyi István. In: Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez, 4. (1898) 1. sz. 37.

Szakirodalom

- Heckenast–Mészáros 2005. Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. (S. a. r., kieg., előszó: Mészáros Kálmán.) Bp., 2005. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak.)
- Kempelen VII. Kempelen Béla: Magyar nemes családok. Maár–Nizsnyay. VII. köt. Bp., 1913.
- Mészáros 2020. Mészáros Kálmán: Háború és magánélet. A kuruc tábornoki kar családi háttere a Rákóczi-szabadságharcban. In: Rákóczi Emlékkönyv. Szerk.: Bódvai András. Bp., 2020. 92–127.
- NI V. Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. V. köt. Pest, 1859.
- NI VII. Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. VII. köt. Pest, 1860.
- NI IX. Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. IX. köt. Pest, 1862.
- Török 2018. Egy zempléni nemes a hajdúvárosok élén: Szemere László. In: A fejedelem szolgálatában: Életrajzi és családtörténeti tanulmányok a Rákóczi-korból. Szerk.: Kovács Eleonóra, Mészáros Kálmán. Bp., 2018. 102–114.
- Török 2019a. Török Péter: Adalékok bölsei Buday István életrajzához. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXIV. Szerk.: Sándor Mária. Berettyóújfalu, (2019). 7–20.
- Török 2019b. Török Péter: Rákóczi oldalán: a kuruccá lett alispán. In: Új Nézőpont, 6. (2019). 3. sz. 35–63.
- Török 2019c. Török Péter: A szabolcsi hajdúvárosok szerepe a Rákóczi-szabadságharcban. PhD-értekezés. Debrecen, 2019.

Török 2021.

Török Péter: Vicék és kapitányok: Néhány gondolat a szabolcsi hajdúvárosok Rákóczi-szabadságharc alatti közigazgatásáról. In: „*Az ifjak tanítása oly nagy jó*”. Tanulmányok Kovács Ágnes tiszteletére. Szerk.: Fogarassy Zoltán, Mészáros Kálmán, Török Péter. Debrecen, 2021. 431–440.